

Twee wasreliëfs van Newton vervaardigd door Caspar Bernard Hardy opnieuw bekeken

In december 1942 schreef P.H. Van Cittert bij de tweehonderdste geboortedag van Newton een kort artikelje over twee wasreliëfs die Newton zouden uitbeelden. Een daarvan was al jaren in het bezit van het Fysisch Laboratorium (afb. 1). Het zou volgens overlevering deel uitmaken van een 'legendarische' serie van zes reliëfs van Newton. Het was eerder afgebeeld in 1931 door dr. N.G. van Huffel in 'De ontwikkeling der experimenteele wetenschap', hoofdstuk 5 van 'Het huiselijk en maatschappelijk leven onzer voorouders' van prof. dr. H. Brugmans. Dat het Newton moet voorstellen, blijkt niet zozeer uit een gelijkenis met andere portretten van Newton, maar vooral uit een metalen schildje dat aan de vergulde rand van het kastje bevestigd is, met daarop het bekende grafschrift van de Britse dichter Alexander Pope: *Nature and Nature's Laws lay hid in Night. GOD said, Let Newton be! And all was Light.* Het andere wasreliëf beeldde een stervende man uit en was in particulier bezit (afb. 3). De eigenaar had Van Cittert op zijn beeldje geattendeerd, omdat hij gelijkenis zag met de door Van Huffel gepubliceerde foto. Van Cittert meende dat het Newton op zijn sterfbed voorstelde, en dat het ook bij de serie van zes hoorde. In september 1945 ontving Van Cittert opnieuw een brief, dit keer over drie soortgelijke wasreliëfs die bij de serie van zes zouden horen. Het is wat onduidelijk wat ze uitbeeldden, maar een is omschreven als een afbeelding van een jongen in een jachtveld, met een hond en stok. De eigenaar had ze van zijn grootvader geërfd, maar ze waren oorspronkelijk van de Utrechtse lakenhandelaar J.W. Geelen (1804-1871 geweest).

In 1958 was het beeldje inmiddels overgedragen aan het Universiteitsmuseum en werd het museum een ander reliëf aangeboden dat Newton zou verbeelden (afb. 2). Uiteindelijk worden beide kort beschreven in 'Utrechtse universiteitsportretten 1574-1990' (Theeuwisse 1991), onder nummers 43 (afb. 1) en 42 (afb. 2). Volgens Theeuwisse zijn de reliëfs identiek. Maar ze verschillen toch echt duidelijk van elkaar. De houding van de afgebeelde personen is anders en de attributen die bij Newton zijn toegevoegd zijn verschillend. Een belangrijk onderscheid is dat het eerste reliëf een houten achtergrond heeft en het schildje met grafschrift, terwijl het tweede reliëf een glazen plaat als achtergrond heeft, waarop

Afbeelding 1, UM-4423 (23x19 cm)

Afbeelding 2, UM-4424 (23x19 cm)

banen zijn afgebeeld als van een armillarium. Zo op het eerste gezicht beelden ze niet per se dezelfde persoon uit. Maar zijn het eigenlijk wel portretten van Newton, wie heeft ze gemaakt en hoe oud zijn ze?

Van Newton zijn veel schilderijen, tekeningen en andere afbeeldingen van gemaakt. In de iconografie van Newton (Keynes, 2005) is een wasreliëf vermeld van de Keulse wasboetseerder Caspar Bernhard Hardy (1726-1819), in de collectie van het Keresztény Múzeum in Esztergom (Hongarije) (afb. 4). De Utrechtse beeldjes lijken op deze Newton van Hardy, maar zijn niet hetzelfde. Wel is duidelijk dat ze van zijn hand zijn (zie McDaniell Odendall 1990, González-Palacios 2016, Kammel 2016). Ze zijn te dateren tussen ongeveer 1770 en 1800. Hardy was vicaris van de domkerk in Keulen, rector van de universiteit, hij bouwde wetenschappelijke instrumenten, hield zich bezig met microscopie, maar hij had vooral een grote naam opgebouwd als wasboetseerder. Zo schreef Goethe lovend over een bezoek aan zijn atelier en zijn werk. Hardy maakte zogenaamde genrestukken, allegorieën en ook een klein aantal portretten van wetenschappers. Hij werkte met mallen, waarin hij vloeibare was goot. Al naar gelang wat hij wilde uitbeelden paste hij een beeldje aan, door detaillering van de afgebeelde persoon, variatie in kleur, kleding en verdere invulling van de compositie. Omdat hij een beperkt aantal mallen gebruikte, lijken de verschillende afgebeelde personen vaak veel op elkaar en lijken ze soms ook inwisselbaar. Verder varieerde hij binnen hetzelfde thema, waardoor het toch net anders uitgebeeld kan zijn. Dit maakt identificatie van de reliëfs door ze te vergelijken met andere soms lastig. En dat is ook het probleem bij de vermeende Newtonbeeldjes: is het wel Newton die is afgebeeld?

Helaas is het beeldje van het Fysisch Laboratorium niet meer in originele staat. Het reliëf zit op een houten achtergrond, in plaats van glas. De achterplaat heeft soms een afbeelding, wat een aanknopingspunt voor de identificatie kan zijn. 'Newton' heeft een muts op en zijn attributen zijn een boek, gradenboog en passer. Hij lijkt daarmee eerder op 'de Astronoom' (afb. 5). Het schildje met het grafisch van Newton is het enige aanknopingspunt om aan te nemen dat het wel Newton is. Alleen, er is geen ander reliëf van Hardy bekend met een tekstschildje. Hoort het er wel bij of is dat later aangebracht om er Newton van te maken? Er bestaat ook nog een ander reliëf, toegeschreven aan Hardy, waarbij Newton is afgebeeld naast een pilaar waarop het grafisch staat (afb. 6). En daar lijkt het al helemaal niet op. Bij het tweede beeldje (afb. 2) duiden de kijker, gradenboog, het boek en de afbeelding op de glazen achterplaat van een armillarium, eerder op het reliëf van 'de Astronoom' (afb. 5). De beeldjes in privébezit zijn gemaakt door Hardy, maar zijn niet Newton. De 'stervende

Afbeelding 3, 'De stervende grijsaard': Uitbeelding van de stervende Voltaire door Hardy

Afbeelding 4, 'Newton', reliëf van Hardy in het Keresztény Múzeum, copyright Keresztény Múzeum

Afbeelding 5, 'De Astronoom', reliëf van Hardy in het Keresztény Múzeum, copyright Keresztény Múzeum

grijsaard' is Voltaire, die stierf in zijn leunstoel. De jongen in het jachtveld is een allegorie van 'der verliebte Jäger'. Van Citterts vermoeden van een reeks van zes Newtonbeeldjes heeft iedereen op een verkeerd spoor gezet. Hardy heeft zo'n reeks nooit gemaakt.

Bij een tentoonstelling in 1857 van 'voor Nederland belangrijke en merkwaardige oudheden in de stad Utrecht en Provincie voorhanden', werden er uit het bezit van de lakenhandelaar J.W. Geelen 'vier voorstellingen in gekleurde was' en twee wassen beeldjes, van Newton en John Locke, getoond. Drie waren in al 1945 tevoorschijn gekomen (zie boven). Hardy heeft geen reliëf van Locke gemaakt. Het zou kunnen dat dit van de Engelse wasboetseerder Samuel Percy is, die overigens van beide een wasreliëf heeft gemaakt. Is dit dan misschien de serie van zes waar Van Cittert over gehoord had?

Met dank aan het Keresztény Múzeum voor het beschikbaar stellen van de foto's van Newton en 'de Astronoom'

Afbeelding 6, Newton, reliëf toegeschreven aan Hardy (McDaniel-Odendall 1990, Kammel 2016), Wellcome Collection

Literatuur

Cittert, P.H. van (1942): ISAAC NEWTON, geb. 25 Dec. 1642 (oude stijl). Nederlands Tijdschrift voor Natuurkunde 9, No. 20, 504-506

González-Palacios, A. (2016): A Secrétaire by Theodor Commer with Panels Containing Wax Figures by Caspar Bernhard Hardy. 136 pp. Walter Padovani, Milan

Kammel, F.M. (2016): Zwei Naturforscher, ein Gärtner und ein Geistlicher. Kölner WachsBildwerke von Caspar Bernhard Hardy und Ludwig Hagbold. KulturGUT, 5-9

Keynes, M. (2005): The Iconography of Sir Isaac Newton to 1800. 192 pp. Boydell Press, Cambridge

McDaniel-Odendall, C. (1990): Die Wachsbossierungen des Caspar Bernhard Hardy (1726-1809). Academisch proefschrift, Köln, 1990

Theeuwisse, J. (1991): Utrechtse Universiteitsportretten. 1574 – 1990. 276 pp. Walburg Pers

Zes getallen

Noteer de gegeven 6 getallen met hun veelvouden kleiner dan 100:

Dat geeft het volgende overzicht:

16	17	23	24	39	40
32	34	46	48	78	80
48	51	69	72		
64	68	92	96		
80	85				

Uit dit overzicht blijkt dat daaruit maar op een manier

Met TWEE GEHELE veelvouden het getal 100 kan worden gevormd: $100 = 32 + 68 = 2 \times 16 + 4 \times 17$

Er kwamen 4 juiste oplossingen binnen. De gelukkige winnaar is Carina van der Veen, ze kan de lekkere fles wijn op komen halen op het redactieadres.

